

1. Корнаи Я. Дефицит. М.: Наука, 1990. 607 с.
2. Норт Д., Волліс Дж., Вайнгест Б. Насильство та суспільні порядки. Основні чинники, які вплинули на хід історії. К.: Наш формат. 2017. 352 с.
3. Де Сото Е. Загадка капіталу. Чому капіталізм перемагає на Заході і ніде більше. К.: Наш формат, 2017. 232 с.
4. Анатолій Гальчинський: «Влада без стратегії не може бути конструктивною». *Дзеркало тижня*. 2018. 27 жовтня. С. 7.

Фещенко Валентина Михайлівна,
д-р екон. наук, професор кафедри економічної теорії,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ВІТЧИЗНЯНА ЕКОНОМІЧНА НАУКА ПОЧАТКУ ХХ ст. У СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД

Українська економічна наука – важлива складова національної і світової економічної культури: знань щодо законів розвитку господарської системи, етики й моралі, правової культури, інтелекту, творчої діяльності й патріотизму вчених, ставлення людини до навколишнього природного середовища тощо. Наука завжди асоціювалася з соціальною відповідальністю ученого, мірою його сумлінності у ставленні до праці та пошуку істини, моральністю, вмінням підпорядковувати власні інтереси інтересам загальної справи. Особливо зазначені риси особистості науковця, ідеологічна спрямованість та висновки його досліджень стають важливими у переломні моменти соціально-економічного розвитку суспільства. Саме вони, на наш погляд, повною мірою проявилися в процесі створення та перші роки діяльності Української академії наук, 100 років від дня заснування якої відзначає наукова громадськість 27-го листопада 2018-го року.

Події початку ХХ-го ст., а саме: загострення соціально-економічної кризи в Російській імперії (особливо у роки Першої світової війни), лютнева революція 1917 р., початок українських визвольних змагань та утворення Української держави давали українському народові надію на демократизацію суспільних рухів у процесі національного державотворення та відкривали можливості для вільного розвитку національної культури й науки в Україні. Нагальна потреба у розвитку останньої характеризувала не лише українські реалії зазначеного періоду, але й відповідала загальносвітовим тенденціям активізації наукових досліджень в різних галузях знань.

У цьому контексті в суспільстві широко обговорювалася думка про необхідність створення найвищого наукового зібрання й потужної наукової установи України, в межах якої проводилися б дослідження як природничого, так і гуманітарного характеру, – Української Академії наук. Ідея створення останньої вивчалася з квітня 1917 р. Центральною Радою. Про важливість Академії наук для молодой Української держави писав М. Грушевський, але до практичного втілення справа не дійшла.

Пізніше, в уряді П. Скоропадського, ініціатива була переведена у площину створення спеціальної комісії з розробки законопроекту про заснування Української Академії наук, яка працювала з 9 липня до 17 вересня. Такий законопроект був підготовлений і 14 листопада 1918 р. затверджений гетьманом П. Скоропадським.

27 листопада 1918 р. відбулися установчі загальні збори Української Академії наук, на яких першим її президентом було одноголосно обрано видатного вченого і мислителя, фахівця в галузі природознавства, сина відомого українського економіста І. Вернадського – академіка Володимира Івановича Вернадського (12 березня цього року виповнилося 155 років від дня його народження).

Метою створення Академії наук, на думку її Президента, було формування потужного центру наукових досліджень українського народу, його історії, його мови, природи України [1, с. 8]. Задовольняючи національні, державні та місцеві вимоги, Академія наук мала спрямовувати свою діяльність на зростання «української культури через широке, глибоке, проникливе наукове студіювання минулості та сучасності українського народу та його сусідів, природи обійнятого ними краю, в усіх її безконечних виявах... Державна вага Академії, – наголошував В. Вернадський, – витворюється тим впливом, який вона матиме на підвищення продукційних сил країни й людини на Україні» [2, с. 5–7]. В.І. Вернадський розумів усю складність завдань фінансового, кадрового забезпечення Академії, її структурного облаштування. Проте наполягав на якнайшвидшому створенні кафедр, лабораторій, інститутів, усвідомлюючи, що вони спочатку, можливо, й будуть зайняті росіянами. Але, оскільки посади в Академії виборні, то незабаром їм на зміну придуть місцеві (національні) кадри.

На момент заснування Академія наук організаційно складалася з трьох відділів (історико-філологічного, фізико-математичного та соціально-економічного), які охоплювали три інститути, 15 комісій і національну бібліотеку (сьогодні – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського).

«Записку про Відділ Соціальних наук» готував видатний український вчений і співзасновник Академії наук України М.І. Туган-Барановський, фактично сформулювавши в ній програму академічних наукових досліджень в сфері соціальних, історико-економічних та правничих наук. У 1918 р. він став і першим очільником новоствореного Соціально-економічного відділу, до якого увійшли найкращі наукові сили в галузі економіки. До складу зазначеного наукового осередку увійшли чотири академіки: М.І. Туган-Барановський (теоретична економія), В.А. Косинський (економіка сільського господарства), Ф.В. Тарановський (порівняльна історія права), О.І. Левицький (звичаєве право України).

Академік М.В. Птуха, підводячи підсумки роботи відділу за п'ять років, високо оцінював діяльність М.І. Туган-Барановського по його створенню та розбудові. Він писав, що М.І. Туган-Барановський обґрунтував структуру III Відділу (кафедри й установи) та їхні завдання. Наполягаючи на важливості зв'язку економічної науки з практичним життям, вчений вважав за необхідне заснування трьох теоретичних кафедр: соціології, статистики та теоретичної економії та шести прикладних, зокрема: економії сільського господарства, торгу

та промисловості, кредиту, банків та грошового обігу, науки про фінанси, соціальної політики, теорії кооперації. В процесі формування незалежної Української держави, на думку М.І. Тугана-Барановського, важливою є діяльність кафедр історії господарства взагалі, а також історії господарства та господарської географії України. За ініціативою вченого були створені два інститути: Інститут для виучування економічної кон'юнктури (при кафедрі теоретичної економії) та Інститут для статистичного виучування людности України (при кафедрі статистики) [3, с. 4–5].

На превеликий жаль, видатному українському економістові зовсім недовго довелося попрацювати у Соціально-економічному відділі та Інституті економічної кон'юнктури, до створення яких М.І. Туган-Барановський доклав багато зусиль, організаторських здібностей та наукового ентузіазму.

1919–1920 рр. – роки Громадянської війни, зміни урядів, розрухи – тяжко позначилися на роботі Української Академії наук загалом та Соціально-економічного відділу зокрема. Умови життя були такі, писав М.В. Птуха, що «наукова праця більш була подвигом, ніж звичайним для вченої людини ділом». Негативно впливали на наукову роботу холод у приміщеннях, брак коштів на заробітну платню, на опалення кабінетів і лабораторій, через що, за словами вченого, навіть вирубувалися акації з академічного садка [3, с. 7–8].

Проте, навіть за таких несприятливих умов науковці працювали з піднесенням, об'єднані бажанням організувати наукову роботу в Академії наук та Україні загалом, підняти її до рівня світових надбань у різних галузях знань та створити інтелектуальне й практичне підґрунтя для розвитку Української держави. Це завдання мало під собою реальну основу, оскільки одним із найважливіших аспектів соціальної ролі науки є її зв'язок з системою освіти (насамперед, вищої), заснований на спільному кадровому потенціалі та системі знань, нагромаджених попередніми поколіннями.

М.І. Туган-Барановський, К.Г. Воблий, М.В. Птуха, Є.Є. Слуцький, Р.М. Орженцький та інші вчені поєднували наукову роботу в Академії наук з викладацькою діяльністю у різних закладах вищої освіти. Так, М.І. Туган-Барановський, вважаючи, «що дуже бажано мати українську (виділено мною – В.Ф.) школу від початкової до вищої», активно долучився до створення Українського університету у Києві, очолював його юридичний факультет [4, с. 15]. Вчений брав активну участь у розвитку кооперативного руху, який на його думку, мав важливе значення для розвитку національної культури, економічного піднесення та відродження української державності.

Надихаючи своїми науковими ідеями студентську молодь, у Київському комерційному інституті викладали К.Г. Воблий, Є.Є. Слуцький, Р.М. Орженцький, в Університеті Св. Володимира – В.Ф. Левитський та ін.

Таким чином, наука і освіта мають виняткове значення для розвитку економіки й суспільства в цілому. Вони органічно пов'язані з усіма галузями духовного життя й національної культури народу, сприяючи вирішенню найскладніших завдань в непрості часи соціально-економічних зламів, трансформацій та готуючи базис для наукових досліджень молодієї генерації вчених. Завдання саме такого рівня вирішували науковці Національної Академії наук України на етапі її становлення та впродовж усього сторічного періоду її діяльності.

1. Вернадський В.І. Перший рік Української Академії наук: Цит. за: Игнатенко А.А. Кременчугская библиография академика В.И.Вернадского: К 145-летию со дня рождения академика В.И. Вернадского. Кременчуг, 2008. 112 с.
2. Збірник праць Комісії для вироблення законопроекту про заснування Української Академії Наук у Києві. К., 1919.
3. Птуха М.В. П'ять років існування III Соціально-Економічного Відділу Української Академії Наук (1919–1923); Українська Академія Наук. Київ: Друк. Акад. наук. 1924. 28 с.
4. К нашей анкете: Ответ проф. М.И. Туган-Барановского. *Украинская жизнь*. 1914. № 1. С. 15–16.

Вербова Оксана Степанівна,

д-р екон. наук, доцент кафедри менеджменту,
Львівський регіональний інститут державного
управління Національної академії державного
управління при Президенті України

ПЕРСОНАЛІСТСЬКА ТРАДИЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ

2018 рік для української академічної науки особливий. Цього року наукова спільнота святкує столітній ювілей Національної академії наук України та 145-у річницю заснування першої української академічної інституції – Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка (НТШ).

Власне НТШ започаткувало видання наукової економічної періодики. Першим українським академічним виданням з економіки та права стала «Часопись правнича і економічна», яка виходила друком у Львові впродовж 1900–1912 років. За цей період було опубліковано сім річників у 10 томах. У липні 1906 р. в НТШ зорганізувалася статистична комісія, яку очолив Михайло Грушевський [1, с. 393]. 1935 р. статистичну комісію перейменовано на «Комісію національної економії, соціології і статистики» [2, с. 50].

Економічна україніка від самого початку вирізнялася персоноцентричною спрямованістю. Персоналістські тенденції чітко відстежуються в економічних працях дійсного члена НТШ Івана Франка. Соціальні та економічні проблеми західноукраїнського селянства отримали досконалий аналіз у його економічній спадщині. Власне національний геній спричинився до економічного, соціального й національного відродження українського краю. Одним із головних результатів цього процесу стали формування соціального капіталу, особливої атмосфери довіри поміж українцями та генеза соціально-економічного солідаризму, які зреалізувалися згодом у інституціоналізації національної кооперації та приватного підприємництва. Ринок в економічних студіях мислителя є не лише віддзеркаленням усіх суспільних проблем, а насамперед середовищем, яке формує клімат у суспільстві і в межах якого відтворюються та панують відносини як на рівні виробництва, так і міжособистісних стосунків. Пріоритетом національної економічної модернізації Іван Франко вважав формування в українців нового суспільного менталітету, культивування